

NOGLE ERINDRINGER NEDSKREVNE
I ANLEDNING AF
100 AARS DAGEN FOR MORS FØDSEL
DEN 29' AUGUST 1844.

**

Minder om vort Barndomshjem og vor elskede lille Mor
efter Fars Død.

* * *

Mors efterladte Erindringer slutter med hendes Bryllup, desværre naaede hun ikke at skrive mere, men vi er glade ved det, der er skrevet om hendes Barndom og Ungdom af hende selv. Holger, Valdemar og jeg vil prøve paa at skrive vore Minder om Barndomshjemmet, og hvad der knytter sig til vor Opvækst, deraf er meget fortalt af hende selv til os.

Fars og Mors første Hjem var paa Kirketorvet i Kolding i en lste Sals Lejlighed over Isenkramforretningen. Lejligheden var meget lille, men hyggelig. Mor fortalte, at hendes Flygel og Bogskab fyldte saa meget, at det var svært at komme omkring Bordet, Mor var glædest, naar Vennerne var godt anbragt paa Stolene.

Mor havde straks "stor" Husholdning, den Gang boede nemlig Kommiser og Lærlinge hos Chefen, men Moder fik dygtig Hjælp og alt gik godt. Aaret efter Brylluppet kom en lille Dreng, Holger, som var Mor's store Glæde og Far's Stolthed, 2 Aar efter en lille Pige, Ingeborg.

I samme Ejendom boede Ejeren Bager Grau, hans Hustru blev til megen Glæde og Støtte for Mor. I deres Have, der gik ned til Strædet, Hyrdestræde, ved Slotssøen, kunde Børnene lege og mange er de Historier, Fru Grau fortalte om Holgers barnlige Udbrud og Glæder. I Ejendommens Gaard var Bergs Trykkeri, og Lærer Carl Hansens lille Forberedelsesskole.

I 1883 købte Far en større Ejendom paa Østergade, hvor der baade kunde være større Forretningslokaler og bedre Lejlighed. Mor var meget imod Købet, hun syntes ikke, der var tjent saa meget i den første Forretning, at der var Kapital nok til saadan et Ejendoms køb og købe det paa Laan alene, fandt hun forkert. Far's Venner fra Ungdommen, Købmændene Schultz og Thomsen raadede til det, Ejendommen tilhørte et Dødsbo, Goldschmiths, der havde været en god Forretning paa Stedet, som de mente vilde blive ved, da Østergade mere blev Strøggade og var nærmere den sydlige Del af Byen og de 8 sydlige Sogne. Forretningen gik ogsaa godt de første Aar, men da Brugsforeningerne kom, kom Vanskelighederne, idet meget af Handlen fra de sydlige Sogne svigtede.

Far var en meget afholdt Forretningsmand, kunde tale med Folk og var en dygtig Sælger, hans Isenkramforretning var i disse Aar den største i Byen.

Mor indrettede Hjemmet saa kønt og smukt, store lyse Stuer og god Plads til Børnene, som der i Aarenes Løb kom flere af, 7 var der, dog døde en lille Pige, Johanne, født 5' Marts 1881, 3 Uger gammel af Krampe, det menes Aarsagen var, at Mor havde en voldsom Kighoste, de sidste 2 Maaneder inden Barnets Fødsel. Mor har fortalt mig, at hun aldrig har set saa smukt et lille Barn.

Derefter kom Valdemar, Thorvald, Christian og Aksel alle 4 sunde og raske Drengene.

Det blev efterhaanden et stort Hjem, som krævede meget af Husmoderen, da Forretningen ogsaa krævede flere Hjælpe-re, var vi i mange Aar 18 daglige Mennesker med Karl og Piger. Mor var storartet i sin Opdragelse, hendes Kærlighed var stor mod os alle 6, vi har sikkert alle mange og gode Minder derom, at hun ogsaa var afholdt, saavel af sine Piger som Forretnin-gens Folk, har vi Børn ogsaa Minder om. Det var et travlt Liv Far og Mor levede, men harmonisk og kønt, Far var, eller havde et lysere Sind end Mor, han kunde tumle med os Børn, men naar det kneb med et eller andet var det Mor, alt gjalt. Særlig, da vi begyndte Skolen, var det enestaaende saa Moder fik Tid til at række os en hjælpende Haand med Lektierne, jeg husker saa tydeligt en Dag Holger kom glædestraalende hjem fra Skolen og raabte "Mor vi fik ug i dansk Stil"; Holger glemte ikke at give Mor Æren i sit "vi". Mors Liv gik dog ikke op i Mad og Børn, hun elskede sin Musik, hun havde i sit Barndomshjem faa-et en god Uddannelse, og var med til i Kolding at starte Musikforeningen og var en af de ledende der i mange Aar. Senere var det Mor en stor Glæde, at jeg kom til at synge ved 3 Kon-certer der, jeg husker ved Festen efter den første Koncert, hvor Moder var bedt med, at Lederen af Musikforeningen cand. Klein, den senere Rektor i Vejle, talte kønt for Mor, mindedes hendes Indsats i Koldings Musikliv, og at hun havde den Glæde at have sin Datter med, ja, mange gode Aftener havde Mor og jeg i Musikforeningen, Mor forklarede mig ofte Musikken, saa jeg fik Forstaaelse af de store Mestres Værker.

Sprog var ogsaa Mors Glæde og til sine sidste Aar læ-ste hun med Lethed baade engelske og franske Bøger. Mor vej-ledede derigennem os Børn paa en sund Maade og viste os det mere aandelige Livs Betydning. At Mor paa samme Maade blev agtet af deres Omgangsvenner kan maaske ses af en Udtalelse, jeg engang hørte af Fru J. J. Christensen, der var paa Besøg

en Eftermiddag: "Ja kære Anna," sagde hun "hvor er det godt, at vi kan komme til dig og faa Raad om vore Børn og deres Skolegang, du kan altid sige det saa klart til os, at vi forstaar alt." Mor læste meget og hele hendes kærlige Indstilling var mange til Hjælp. Ja Mor fyldte sin Plads og hvad var hun ikke for Far, hvor husker jeg ikke tydeligt, naar Far ca. Kl. 5 kom op i Stuen og drak et Glas Øl, da vidste vi Børn, at Far og Mor vilde tale ene sammen. Mor fik lejet en Have i Brostræde, at vi Børn havde et Sted at kunne lege, der var ingen Have ved Ejendommen i Østergade, kun den store Gaard. Haven omfattede Mor ogsaa med stor Kærlighed, hun plantede Blomster, Violer, Roser holdt hun mest af, af dem var der mange og fine Sorter, men der var ogsaa Stikkelsbær og Ribs, samt Æbler og dejlige Blommetræer og to store Piletræer, som nok har været den bedste Tumbleplads for os Børn, idet vi indrettede vore Troner der, det var naturligvis særlig de største af os, der kunde klatre der, Christian og Aksel havde endnu Barnepiger, jeg husker ogsaa Holgers og mine første Forsøg paa at ryge visne Kirsebærblade i Kridtpiber, det gik ikke saa godt. Vi Børn havde hver vores lille Have, som vi var meget stolte over og kappedes om at holde pæne, vi store "snakkede" ogsaa Politik, det gik nemlig meget varmt til i den Tid mellem højre og venstre og vi havde jo ogsaa vor Mening, vi hørte jo de voksnes Samtaler. Mor var aldrig voldsom eller skændende overfor os Børn, derfor gjorde vist ogsaa en Tildragelse sit stærke Indtryk paa os, da Mor en Aften slog i Bordet, hvorved en Kniv hun stod med i Haanden brækkede, en af os havde været stædig, vi blev ganske forundrede, men Mor sagde derefter blot ganske stille: "Naa, der gik den," og hentede en anden Kniv.

Om Søndagen var vi ofte paa lange Køreture og havde da ofte hele Personalet med, da lejede Far en stor Vogn og saa kom Madkurvene med, hvor var det dejlige Ture baade til Skamlingsbanken, Løverødde og Christiansfeld, hvert Sted havde sin egen Skønhed, hvor nød vi Børn den herlige Natur og det, at kunne tumle os. Naar vi passerede den tyske Grænse, der den Gang var før Christiansfeld, var jeg altid en Del angstelig, hvorfor ved jeg ikke, maaske Soldaterne eller Undersøgelsen af Vognen gjorde det, men havde vi lige passeret Grænsen hviskede vi gerne til Far, maa vi nu raabe, og naar han nikkede, raabte Holger og jeg af al vor Kraft "Lange leve gamle Danmark", vi følte stærkt, vi var danske. En anden Tildragelse fra en Køretur til Løverødde husker jeg ogsaa, den gjorde et stærkt Indtryk paa os alle. Vi kørte kun til Skoven, hvor Vognen og Hestene blev sat ind hos Skovfogeden, der blev Kaffen lavet og drukket, man kunde der faa Vand paa Maskine, Mor gik gerne en

Tur i Skoven for at samle Brombær og Bregner. Far var den Dag gaaet ned til Stranden lige neden for Skrænten med os større Børn. Pludselig hører vi Mor raabe "lille Aksel falder", de to smaa var bleven oppe hos Mor, og da vi ser op, ser vi den lille Dreng paa ca. 5 Aar dels falde dels rulle ned ad den træbevoksede Skrænt. Vi stod som lamslaaede, men Drengen naaede ned, kom til at staa paa Benene. Far tog sin Dreng i sine Arme og knugede ham ind til sig, kyssede ham og sagde "men lille Aksel, hvad troede du dog, da du saadan faldt", "aah Far", sagde han, "jeg troede, jeg flyvte op til Vor Herre". Aksel fik kun en lille Skramme paa Kinden, saa han slap jo godt fra sit Fald.

Allerede i 1888 havde Far Vanskeligheder i Forretningen og fik sin første Aacd. Far og Mor tog i December en Tur til København til den store Udstilling, jeg kom med, da jeg i mange Aar havde haft stærke Øresmerter til Tider, og vor Huslæge Dr. Fich ikke rigtig kunde gøre noget for den Lidelse, og Mor nu gerne vilde have en Specialist til at undersøge Ørene. Turen var god for os alle, for mig blev der konstateret Betændelse ved Trommehinden, af en forsømt Forkølelse som mindre, der blev gjort hvad der kunde gøres for Lidelsen, men helbredes kunde det ikke, saa hele mit Liv har jeg lidt under dette.

For Far og Mor blev det en god Tur, Mor naaede nogle Koncerter og begge kom i det kgl. Teater et Par Gange, ogsaa gamle Venner blev besøgt, deriblandt Rektor Theisens, som i flere Aar var Rektor i Kolding og i 88 havde Ledelsen af samtlige Kommuneskoler i København, det var et Hjem, Far og Mor satte stor Pris paa.

Udstillingen var smuk og stor, jeg husker, naar vi var der, at jeg lille Pige blev saa træt, naar Far for længe blev i Afdelingerne med Isonkram og Porcelæn, jeg vilde hellere se Dukkerne. Tiden efter Københavnerturen blev svær for Far og Mor, idet Valdemar og jeg fik en meget ondartet Difteri, saa de andre Søskende maatte sendes bort, de kom op til Rabens i Vonsild, der var den Gang ingen Epidemihus i Kolding.

Vor dygtige Kokkepige Ane maatte Mor sende med Børnene, Holger, Thorvald og Christian, saa Mor maatte nøjes med kun 2 Piger i det store Hus og de syge Børn. Vi fik Sygeplejersker, da Mor ikke maatte baade være hos os og passe Huset - Mor ventede igen et Barn. Det var og blev en svær Tid, da Valdemar ogsaa fik Lungebetændelse, men vi kom over det, dog varede Følgerne over $\frac{1}{2}$ Aar. I Februar 1889 blev lille Aksel født, fra den Fødsel husker jeg tydeligt en Samtale mellem Holger og Far. Holger var i den Alder meget skeptisk over for Storken,

Far havde saa ofte sagt til os, naar vi paa Køreturene kom forbi den store Mose ved Vonsild "se nu Børn, om I kan se de smaa Børn, Storken kommer med". Vi kunde jo aldrig se dem, "naa," plejede Far da at sige, "saa maa de være saa langt ude, saa vi ikke kan se dem."

Morgenen efter Aksels Fødsel kom Far ind i Børneværelset og sagde: "Naa Holger, nu er Storken kommen med en lille Bror i Nat, jeg var inde for at vække dig, at du kunde se Storken, men du vilde ikke vaagne." Holger var jo meget ked af det, og da han saa, Far havde en Klud om Fingeren, spurgte Holger, om Far havde skaaren sig, "nej, det var Storken, der bed mig i Fingeren, da jeg vilde tage Lillebror."

En Uges Tid efter Aksels Fødsel skoldede lille Christian sig slemt, han satte sig ned i en Spand kogende Vand i Køkkenet, Mor som endnu var i Sengen (efter Aksels Fødsel) maatte ikke se, hvor slemt det var, saa Ane og Far tog selv fat, Christian var meget medtaget, idet hele den nederste Del af Ryggen og en Del af Laarene var skoldede, han fik Krampe flere Gange. Ane sov hverken Dag eller Nat, hun var saa ulykkelig over, at det var sket, da hun skulde holde Øje med Christian hvis Øjesten han var. Da Mor kom op igen fik hun et langt, jeg tror 3 Maaneders Sygeleje at passe ham i, da der gik Betændelse i Saaret, jeg husker naar Mor skulde skifte Forbindingerne, hvad der var svært baade for hende og Drengen, bad han saa inderligt, "læg Tæppe paa, læg Tæppe paa."

Christian kom sig helt og har ingen Men haft af det senere, kun et stort Ar. Vi Søskende kom til at holde meget af den lille syge Bror, vi kaldte ham Kyll, et Kælenavn, han beholdt længe, ja da han skulde i Skole, spurgte Fru Carl Hansen om hvad han hed, han svarede da Aage Christian Thaysen, ja men hvad kalder de dig hjemme, Aage eller Christian. "Kyll" sagde han ganske stille. Jeg bragte ham i Skole den Dag, da Carl Hansens Skole var bleven flyttet op i Skolegade ved Siden af Døtreskolen, hvori jeg gik.

Vi var efterhaanden kommen i Skole, Drengene i Carl Hansens Skole, jeg i Døtreskolen og Holger i Latinskolen. Mor var en utrættelig Hjælper for os alle, hvor havde hun egentlig meget at spekulere paa, der var dengang ikke den Omsorg med Ernæringen som nu, vi fik Levertran, Holger Jernpiller, vi skrantede meget tror jeg, og hvem gik alt ud over, Mor. Hvor husker jeg ikke endnu hendes Traven ned ad den lange Gang, naar vi Børn skulde have vor Middagsmad Kl. 2-3 efter Skoletid, hun vilde selv se, at Maden var varm og god, vi var ofte kræsne, saa fortalte Mor Historier og fik paa den Maade lokket

Maden i os. Ja, træt kunde Mor nok blive, særlig naar der kom uventede Gæster, som Far tog med op fra Forretningen; en Aften kom jeg ned i Børneværelset, der var halvmørkt, der stod Mor ved det aabne Vindue og ligesom stønnede. "Aah lille Ingeborg" sagde hun, "kommer du, jeg har saadan kastet op, jeg har saadan Hovedpine og er saa træt, men sig ikke noget til Far, jeg gaar straks igen ind til de Fremmede."

Det var ikke let for Mor at venne sig til Forretningslivet, men hun var Far en trofast Støtte og hendes Husførelse og Opdragelse var altid første Klasses. Der kom i 90erne noget meget svære økonomiske Aar, Forretningen kunde ikke betale sig, der maatte holdes for stort Lager til Omsætningen, og Brugsforeningerne begyndte at florere i alle Sogne til stor Skade for Handlen i Byerne, ogsaa Far mærkede dette. Til sidst fik Far i 96 en Acord paa 50 % og det blev da ordnet saadan, at detail Forretningen blev lejet ud til en ung Mand, Marcusen, og Far optog igen Rejsevirksomheden og fik flere gode Firmaer. Desværre døde Marcussen efter 3 Aars Forløb, en anden ung Mand, Larsen, overtog derefter Forretningen, han var ikke flink, en rigtig Fars Søn, der ødelagde det hele i Løbet af et Par Aar, det var svært for Far at se sin Forretning lukket. Vi var selv flytted ned i Jærnbanegade for at Larsen kunde faa Lejligheden ved Forretningen, han vilde selv føre Husholdning uden at være gift, altsaa med Husbestyrinde. Efter dette lod Far de store Lokaler dele, saa der blev 2 Butikker, den ene "Messenborg" en Filial fra Flensborg i Manufaktur, den anden en Skomager. I Lagerbygningen var der Skomagerværksted med en lille Lejlighed og i vor Lejlighed boede en Tid en Læge, senere en Dame, der havde Pensionat, indtil vi selv efter 5 Aar flyttede tilbage til vor gamle Lejlighed, hvor var vi glade. I Kælderen var Victualieforretning.

I Forsommeren 1902 havde Far mange Anfald af Bronchitis, ofte blev han syg ude paa Rejserne, een Gang maatte Mor tage op til Aalborg, han laa der meget syg, og Hjertet var angrebet, han kom dog over det alt og kom hjem, men om Sommeren derefter fik han en Lungebetændelse i København og blev indlagt paa Kommunehospitalet. Holger var den Gang i København og Thorvald lige bleven Student og vilde studere Medicin. Mor tog derind og boede hos Frk. Gold, en gammel Veninde fra Ungdommen. Det trak ud med Fars Helbredelse, saa Mor maatte blive derinde. Hjemme skulde Christian konfirmeres, Onkel Thorvald og Tante Caroline kom over for at være hos os Børn, vi fik dog en køn Festdag for ham. Christian var en stille og kær Dreng, der netop den Dag savnede Far og Mor. Far kom sig aldrig helt efter den Sygdom. Allerede samme Sommer fik Far

igen Lungebetændelse, han var begyndt Rejselivet igen, men følte sig syg, saa han telegraferede hjem til Mor fra Herning, kommer i Aften, kan ikke mere. Jeg var ude at sejle med min Svigerfader, men naaede hjem at passe Far de sidste Dage, Lægerne gav intet Haab, det var som alle Fars indvendige Dele var slidte op, og stille, uden Dødskamp, døde vores kære Far den 4' August Kl. 8 $\frac{1}{2}$ om Aftenen.

Holger tog saa kærligt vor lille Mor paa sine Arme og bar hende ind paa Sofaen i Stuen og blev hos hende i den første stærke Sorg. Vor lille Aksel gik senere ud til Christensens og Schmiths for at sige, at Far var død, han var en tapper Gut, han sagde straks, da Mor ytrede Ønsket om, at de gode Venner skulde vide Dødsfaldet, "Jeg har Mod." Vi var alle samlede i de Dage, Holger og Thorvald fra København, Valdemar var Soldat i Odense, Christian var Discipel paa Falken i København. Carl kom fra Etelsen i Oldenborg, hvor han var nede hos Grev Reventlov for at hjælpe med Udgivelsen af nogle Breve, Aksel var hjemme. Desuden var Mormor hos os, og Fars Broder, Hans Christian med Tante Marie fra Hejls. Far blev næste Aften ført til Kapellet og begravet fra Kolding Kirke den 9' August. Det var en stille og smuk Højtid, hvor Forsvarsbrødrene mødte med Faner og Musik, efter Holgers Ønske blev der ikke spillet gennem Byen, men en Koral ved Graven.

Den 17' August kunde Far og Mor have fejret deres Sølvbryllup, vi tog sammen en Tur den Dag til Christiansminde, mange kærlige Hilsner kom fra Venner til Mor den Dag.

Nu var vi ene, vor kære Far havde Fred fra sine Lidelser og hvor havde de været mange de senere Aar. Jeg, der var hjemme, er jo nok den, der har oplevet mest med Far og Mor og set deres haabløse Kamp for at naa frem. Fars Venner vilde gerne hjælpe, der blev truffen Aftaler om en bestemt Sum, som Far skulde have hver Maaned, dels at rejse for og dels til os hjemme. Far maatte selv rundt og bede om dem - det var en svær Gang. Far blev syg hver Gang, han skulde af Sted, jeg tilbød at gaa for Far, hvor var det svært at staa i de Hjem, hvor jeg kom som Ven med Datteren og bede om Hjælp, efter at have været 3-4 Steder, kunde jeg heller ikke mere. Mor gik da til Christensen og sagde ham, at den Gang var for svar, om han ikke langt bedre kunde ordne det. Jeg gaar ud fra vi alle har Minder fra disse Aar, væsentlig gennem Mors Breve og korte Besøg hjemme, og har maaske ikke helt forstaaet den svære Kamp for Tilværelsen, som Far og Mor havde, saadan som jeg, der var hjemme. Svære Tider økonomisk var der i Hjemmet, men altid Fred og Glæde over at have hinanden og

Kærlighed til os Børn. Et helt Kapitel i vort Barndomshjems Historie var egentlig de Aar Fars Stedmoder var hos os. 9 lange og for Mor ofte ret trange Aar, Fars Slægt stammede fra Als, hans Fader boede i et lille Sted i Vibøge. Han var 2den Gang gift med en Fæster til Højesteretsjustitiarius Niels Lassen. Da Fars ældste Bror skulde overtage Stedet, sagde han, ja Far vil jeg gerne have, men Mor ikke. Far mente da, at hun kunde komme til os og muligvis hjælpe Mor med os Børn, det blev det slet ikke, Bedstemor var en smuk, mild og kærlig gammel Dame, der var noget skrøbelig, saa Mor fik mere at passe med hende, hun var egentlig indstillet paa, at efter de 50 Aar, skulde man ikke bestille noget, og var altid kun optaget af lidt Syning, Strikning og læse Aviser. Vi Børn holdt meget af Bedstemoder, fordi hun altid fortalte os Historier om sin Glansperiode, da hun var ansat ved Hertugen af Augustenborgs Hof som Oldfrue, for hvem hun nærrede en stærk Hengivenhed, kun kunde hun ikke med det tyske Sindelag, dansk som hun var. Hun kunde fortælle om de smaa Prinser og Prinsessers Liv og Fester, saa vore Øjne straaledede, Prinsen af Noer holdt hun ikke af.

Bedstemoder tog om Sommeren et Par Maaneder ud til sin eneste Søn, der var Lærer i Hejls, Førstelærer, det var en Lettelse for Mor, men svært mange Gange for Tante Marie, hvem vi alle holdt meget af, særlig Mor. Efter at have haft en meget slem Mavehistorie, hvor Bedstemoder havde kastet Blod op og havde Blod i Afføringen, kom Bedstefader op til os, da vi troede det blev Døden, de to gamle var ikke meget optagne af hinanden, saa han tog hjem, da Doktoren erklærede, at det ikke blev Døden denne Gang, hvad han dog havde ment. Sommeren efter rejste Bedstemor paa et Besøg til Als, det blev da bestemt, at hun skulde blive dernede, hun døde først 2 Aar efter Far. Vi Børn kaldte hende ofte Hertuginde, en gammel Veninde havde hun i Kolding, Smedemester Møllers Hustru, der havde været Kammerjomfru hos Prinsesse Amalie, morsomt var det at høre de to Gamle opfriske Erindringer fra tidligere Dage.

I Vinteren 1902-3 fik Mor flere Tilbud paa Ejendommen i Østergade. Den blev tilsidst solgt til Indehaveren af Manufakturforretningen; Grosserer Christensen hjalp Mor med Ordningen og fik Gælden betalt. Et lille Overskud blev der, dette delte Mor straks mellem os Børn, saa hun ingen Formue havde, og besluttede sig til at tage til København for der med Holger at danne Hjem for sine Dreng. Valdemar var ansat hos Simonsen & Nielsen, Thorvald studerede til Læge, Christiaan Discipel paa Falken og Aksel kom i Lære hos Simonsen & Nielsen. De fandt efter Forholdene, en god Lejlighed i Valde-

marsgade lige over for Mathæuskirken, saa der var ingen Genboere, men megen Sol. Carl og jeg havde holdt Bryllup i det gamle Hjem den 8' April, ligesom Aksel ogsaa blev konfirmeret i Kolding, inden Mor flyttede den 16' April.

Mor var glad for, at alt var bleven ordnet saa godt, Christian tog til os, da det kneb med Pladsen i Valdemarsgade. Helt let var det ikke for Mor at drage bort fra Kolding, og dog, der var ikke noget, der bandt hende mere der, Far var borte, Hjemmet opløst, nu kunde hun komme til at leve med sine Drengene, som hun elskede.

Mor var tapper, stred og stræbte, passede Huset med en Piges Hjælp, vi havde med fra Kolding. Mor havde mange Venner i København, det var en Glæde for hende nu at være dem nærmere, saa de kunde mødes og tale sammen, ogsaa Theateret og de gode Koncerter kom Mor til, det var altsammen en stor Glæde for hende.

Af de gamle Venner fra Barndoms- og Ungdomstiden var særlig Fru Margrethe Fenger, en Datter fra Frederiksgave, som Mor satte megen Pris paa, hun var gift med Kaptajn Fenger, begge er nævnt i Mors Erindringer. Af deres Børn blev de to Døtre, den ældste Datter Elisabeth gift med Sagfører Salchau, kendt med Holger og Felik, og den yngste Datter Asta kendt med Christian og Else, blev gift med en Engländer Pearsy Callier og bosat i London, hvorhen Christian og Else ogsaa kom.

I tre Aar holdt Mor Hjemmet der, saa fik Holger sit eget Hjem, Thorvald Bolig paa Regensen, Valdemar ogsaa sit Hjem lidt senere, og Mor flyttede over til os. Vi havde da faaet en lidt større Lejlighed paa H.C.Ørstedesvej 39 C. Christian og Aksel flyttede sammen i et Pensionat, og Mor fik Christians Værelse. Møblerne blev fordelt, dog saadan, at Mors Flygel blev hos os, saa hun kunde spille paa det, og Mors Stue blev meget hyggelig med de kærester af Mors Ting, Fars store Billede paa Staffoli, Bogskab og de hyggelige Lænestole. Jeg har ofte tænkt, hvor det maa have været svært for Mor saadan helt at opgive sit Hjem, men aldrig har hun beklaget sig, det var som de mange lange og trange Aar havde trættet hende, hun kunde nu føle sig fri for Pligter og Ansvar.

At Mors Liv i vort Hjem altid har været en Velsignelse skyldes hele hendes fine og kærlige Maade at leve paa, min Mand elskede hun lige saa meget som os Børn, hun kunde tage hans Haand mellem sine og se paa ham med sine milde Øjne og sige, "Carl, du har altid været mig som en elsket Søn."

Saa boede vor lille Mor hos os først i København, derefter 2 Aar i Hellerup og fra 1914 til sin Død den 24. September 1926 i Haslev. Mor tog gerne nogle lange Ture om Sommeren til Kolding, Højs og Odense, og da Holger senere blev Apoteker i Hallund og Hjørring dertil. I Hjemmet dér hos Felik og Holger følte Mor sig altid velkommen og hjemme, Mor skrev altid saa glad til mig om alt hvad hun oplevede paa sine Rejser og den Glæde Mor havde af at se Holgers Hjem efterhaanden blive større, hun havde helt Forstaaelsen af deres Flid og Stræben frem. Jeg husker efter en saadan Tur hos dem, hvor Mor var optaget af at vise mig Tegninger, hvor kønne deres Stuer var, og nu havde Holger købt saa smukke Billeder, saa nu mente hun nok det gik økonomisk godt fremad for dem.

Det var ogsaa en Glæde for Mor med alle Børnebørnene, der efterhaanden kom; Mor holdt mest af at have med dem at gøre, naar de var 2-3 Aar, kunde snakke lidt og var renlige. Jeg husker engang, jeg kom ind i Mors Stue for at faa en lille Passiar, da var alle Børnebørn og Børns Billeder stillede op paa Bordet, hun glædede sig paa den Maade over at være sammen med dem og dette Selskab trøttede hende ikke. Aksels to Smaapiger naaede hun aldrig at se, derimod var Rae, Aksels Kone, hjemme en Gang for at hilse paa os. Christians og Elses to kære Børn var herhjemme, saa Mor saa dem og talte med dem; ved de to Familiers Billeder stod deres Lands Flag, amerikansk og engelsk.

Børnebørnene her i Landet, Valdemars 3 og Thorvalds 3 fulgte hun med megen Interesse og mange var hendes Besøg hos dem i København, hvor de boede. En Aften vi sad og talte om Fortid og Nutid, sagde Mor til mig, "ja, lille Ingeborg, Gud har været god imod mig Livet igennem ogsaa i dette, at jeg, der holder saa meget af Naturen, har faaet Lov til at begynde mit Liv paa Landet og nu ogsaa faar Lov at ende det her paa dette smukke Sted med den dejlige Park.

At Mor var en Velsignelse for vort Hjem, ved I alle, hun var altid parat til at hjælpe, og da vore tre Børn voksede til, begyndte Mor at lære dem at spille. Mogens var meget ivrig efter at faa begyndt, men tabte Lysten, men Mor holdt ud med ham og opmuntrede ham; dog gav hun op, da han naaede 2.G. og gav ham denne morsomme Gave til Jul: "Du skal være fri for at spille." Henning havde hun mere Glæde af, han lærte saa let Noder og havde et fint Øre for Musik, men ved Studentereksamens Tiden maatte han ogsaa holde op, dog fortsatte han senere i København, hvad der glædede Mor. I de senere Aar spillede Mor ikke saa meget, "der er ligesom kommen noget i mine

Øjne", sagde hun en Dag, vi talte om det, "det er som smaa sorte Prikker, der forvirrer mig, naar jeg læser Noder." Der blev intet gjort ved det og kunde maaske heller ikke gøres meget for det.

Da Bedstemoder Langkilde døde Januar 1908, var det store Spørgsmaal for Mor, om hun burde have taget til Odense efter Fars Død og levet sammen med hende og ikke til sine Sønner, men nej, det vilde have været forkert, da Bedstemor havde den rare Tante Christiane hos sig, hun som var og blev saa god en Ven for alle os Unge i Familien, nej, Mor skulde være hos sine Børn.

Sommeren 1925 tog Mor til Hjørring igen til Felik og Holger, det blev hendes sidste Rejse, Christian havde været hjemme først paa Sommeren at se til Mor, som han sagde, "Jeg vil se Mor endnu en Gang inden hun bliver afløgs." Hvor var Mor glad for at se ham og høre om hans Arbejde i England. Mor havde en god Sommer hos Holgers efter Christians Besøg der. Da Mor hen paa Eftersommeren syntes, hun vilde hjem, tog hun Afsked med Haven og alt i Hjørring, hun holdt af, og var da saa uheldig at falde i den asfalterede Gaard. Mor slog sig slemt og maatte vente nogle Dage med at rejse hjem, og var ret medtaget, da hun naaede hjem, men kom dog nogenlunde over det. Desværre viste det sig, at en Kræftsvulst i højre Side af Maven voksede meget hurtigt og lukkede tilsidst for Mavemundten, saa Mor led meget. Den sidste Maaned var svær med Lidelser uafbrudt. Thorvald og Holger gjorde alt, hvad der kunde gøres for at lindre Smerterne, en Lungebetændelse stødte til, det kunde Hjertet og Kræfterne ikke tage, og vor lille elskede Mor fik udstridt den 24. September Kl. 12, lige efter at hendes Broder, Onkel Thorvald, var kommen fra Odense for at se til hende. Aksel naaede Mor ikke at se mere, hun havde haabet det saa meget, men i hendes Skuffe laa der Penge til Telegram til Aksel om hendes Død. Mor havde selv ordnet det alt, havde skrevet et Par Ord til os Børn om sin Begravelse og Gravstedet i Kolding.

Mor blev bisat i Haslev Kirke d. 28/9. Mange Venner blandt Skolen, Forældre og Lærerfamilier havde lært at skatte Mor, og var med at følge Mor fra Hjemmet til Kirken og videre til Banegaarden. Saa mange af os Børn og Børnebørn, der kunde, tog med til Kolding, hvor de gamle Venner, Christensens, Schultz og Mægler Mortensens, Fredericia, samt Onkel Hans Christian var med til at følge Mor til Kirkegaarden, hvor Mor kom til at hvile ved Siden af Far.

Det er rige Minder, jeg har fra vort Barndomshjem og

vor elskede lille Mor i vort Hjem; den fine lille elskede
Kvinde, der aldrig tænkte paa sig selv, kun paa os andre, et
Menneske, der kunde ofre sig helt og give af sin rige og dybe
Kærlighed.

ÆRE VÆRE HENDES MINDE

29' August 1944.

Ingeborg.

* * *

*

Om Barndomshjemmet i Bager Graus Gaard paa Kirketorvet har jeg ingen Erindringer. I det hele taget husker jeg ikke saa meget som Ingeborg. Der staar mig dog vage Minder i Hovedet vedrørende Flytningen til Østergade, men maaske er det kun hvad andre senere har fortalt mig. Heller ikke fra de første Aar paa Østergade husker jeg noget. Min tidligste sikre Erindring stammer fra Carl Hansens Skole, som da var indrettet i Sidebygningen til Bager Grau's Gaard. Det maa vel have været i 1884 eller 85 og jeg har altsaa været 6-7 Aar. Da vi boede paa Kirketorvet, havde Chr. Berg, Venstres Høvding, sit Trykkeri (Kolding Folkeblad) i Stuen i denne Sidebygning. Formodentlig har han hurtigt faaet bedre og større Lokaler til Raadighed, og Carl Hansens Skole er da rykket ind.

Egentlig først efter at jeg i 1886 (8 Aar) kom i Latinskolen, som den den Gang hed, husker jeg Mor og Far tydeligt. Mors Hjælp og Støtte til Lektierne, Opgaverne og Stilene svigtede aldrig. Hun var altid rede med Opmuntring, naar jeg syntes, at Lektierne slet ikke var til at lære. Og naar det var aldeles umuligt at finde paa noget til en dansk Stil, saa var det hende, der maatte lægge en Plan for den, saa at jeg nogenlunde kunde fylde Planen ud. Jeg lærer tungt, saa Mor har utvivlsomt haft sit Besvær med mig og mine Lektier. Og naar vi nu husker, at Mor havde et stort Hus at passe, vist 4 unge Mennesker fra Forretningen, Karl, 2-3 Piger, Fars Mor, Hertuginde, og ikke mindst op til 6 Børn og dertil selv var lille og spinkel og ofte plaget af Hovedpine og andre Besværligheder, ja saa kan man forstaa, at Mors enestaaende Hjælp til os Børn stammer fra hendes store Kærlighed til os.

Foruden Hjælpen til Lektierne paatog Mor sig ogsaa at undervise os i Klaverspil, og jeg, der den Gang slet ikke havde Øre for Musik, fik dog derved saa megen Musikforstaaelse, at jeg som ung og saa længe mine Øren ikke var daarlige, holdt meget af Musik. Men at Undervisningen ikke har været nogen Leg for Mor, tør vel fremgaa deraf, at der som Belønning for en Uges regelmæssig Øvning maatte udsættes en Tinsoldat. Saa gled det.

For Ingeborg og Thorvald har Mors Musikundervisning sikkert været af blivende Betydning.

Mor sørgede ogsaa for Danseundervisning til os og sørgede for, at vi om Sommeren badede i Fjordens ikke altid lige friske Vande. Jeg var med længe, før jeg kunde svømme, og jeg husker tydeligt de smaa lukkede Badeafdelinger, hvor vi Børn ikke kunde bunde. Thorvald plumpede en Gang i. og havde han

været alene, kunde det være gaaet galt. Vinteren igennem var det jo Baljen, det stod paa.

Vi maatte nogenlunde regelmæssigt til Tandlægen, og skønt det vel nok af og til kneb med at faa Regningen betalt, holdt Mor fast ved, at Tænderne skulde passes. For Nutids Øren lyder dette jo som en Selvfølge, men husk, det var i 1880 og 90'erne.

Ogsaa vor Ernæring laa Mor stærkt paa Sinde. Kresne var vi vel som de fleste Børn, og der var Retter, som i alt Fald jeg ikke kunde spise, selvom jeg skulde. Hvis det var muligt, sørgede Mor altid for lidt ekstra Mad, naar saadanne Retter indgik i Middagen. Hun vidste, at der saa endnu var Plads til en lille Godbid.

Den daglige store Husholdning blev ofte foreøget derved, at Far tog Kunder eller Forretningsvenner med op, vel i Reglen til Aftensmad. Og ofte kom jo Mors og Fars Venner til L'hombre eller Wisth og til lidt Musik. Ikke helt sjældent kom Fars sønderjyske Slægtninger og Venner paa Besøg, og da de tiest kom uanmeldt, gav de Mor særlig meget at gøre. En Gæst, der af og til kom til Wisth om Aftenen, satte særlig Pris paa Mor. Det var gamle Guldsmid Nielsen. Jeg husker ham som en stilfærdig og stilfuld gammel Herre, der vist har foræret Mor flere Smykker.

Ogsaa Mors Mor, Bedste Lang, som vi Børn sagde, besøgte os ret ofte. Hun havde endnu Ungdomsvenner i Kolding, og naar hun var til en lille Wisth-Aften hos dem, hentede jeg hende næsten altid hjem.

Mor var altid bange for, at der paa Sø og Fjord skulde hænde os noget galt. Vi maatte højtidelig love ikke at gaa med i Sejlbaade, hverken paa Slotssøen eller paa Fjorden. Om Vinteren var Skøjteløbning paa Fjorden, hvor der ofte var Vaager, forbudt, og paa Slotssøen maatte vi holde os borte fra den Bred, hvor Tilløbet var. Engstelig var Mor alligevel, for det hed sig, at Søen krævede et Offer hvert Aar.

I Sommerferien vilde vi Børn jo gerne ud paa en lille Rejse, og det lykkedes næsten altid Mor at faa os anbragt. Ofte var vi hos "Bedste Lang" i Odense, men jeg mindes ogsaa Ture til Taasinge, hvor Fars Bror den Gang var Lærer, og en til Familien Holm her i København. Holm var Bestyrer af de blindes Udsalg. Fru Holm havde været Husbestyrinde hos Grev Raben i de Aar, han boede paa Godthaab og derfra kendte Mor hende.

Jeg spadserede ofte med Mor. Tiest vist til Kirke-

gaarden, hvor Mor passede lille Johannes Grav, men Turene gik ogsaa tit ud ad Sønder Landevej (nu Haderslevgade). Tæt syd for Kolding Aa begyndte Vejen at stige ret stærkt; lige før man naaede Bakkens Top laa Gaarden Store Bellevue. Ved Indkørselen til denne stod en Bæk, hvor vi hvilede før Hjemturen. Bag Bænken laa forøvrigt en Grænsesten, der viste, at hertil gik før 1864 Hertugdømmet Slesvig. Nu staar denne Sten i Koldinghus Slotsgaard. Spadsereture til Marielund sammen med Mor mindes jeg derimod ikke. Det var sikkert for langt for hendes svage Fod.

Paa Sommersøndage kørte Familien af og til en Tur enten til Løverødde paa Sydspidsen af Fjorden eller til Skamlingsbanken. Selv havde vi kun een Hest, og for den var hele Familien for tungt et Læs, saa Far lejede Vogn til disse Ture. En eller to af de unge Mennesker i Forretningen, samt en af Pigerne deltog som oftest i Turene. Det var dejlige Dage for os Børn. For Mor, der maatte sørge for Mad og andre Fornødenheder, har de nok nærmest været anstrengende. Paa Hjemturen (2 smaa Mil) faldt de yngste af Børnene tit i Søvn. Vi andre holdt Trætheden borte med Sang.

Sammen med J.J.Christensens og Vinhandler Friis besøgte vi en Gang om Sommeren Møllers i Egtved. Møller var Postholder, Købmand og Kromand med kgl. Privilegium, saa hans Kro kunde ikke "stemmes ned".

Ofte gik Turene kun den halve Mils Vej til Vonsild, til Simon Sofus Rabens, som Mor vist satte særlig Pris paa. Enkelte Gange ogsaa til Tagkjærgaard i Ødis, som Fru Rabens Broder ejede. Ogsaa til Hejls, hvor Fars Halvbroder var Lærer (Førstelærer vilde det hedde nu), kørte vi jævnligt. Mor syntes godt om Tante Marie, men var vist ellers ikke saa glad ved Hejlsturene. Men i Køreturene til Fars Hjem paa Als tog Mor ikke Del. Det var en to Dages Køretur ud og 2 Dages hjem med Overnatning i Aabenraa. Der var den Gang ikke Bane til Sønderborg. For os Børn, som paa Skift fik Lov til at komme med, var disse Ture en stor Begivenhed. Paa en af dem var vi d. 18' April 1889, 25 Aarsdagen for Stormen, paa Dybbøl. Jeg med min nye Latinerhue med dansk Kokarde, der da var forbudt i Sønderjylland.

I Hus og Hjem, i Omsorg for Mand og Børn, har Mor lagt et meget stort Arbejde, der sled stærkt paa hendes Kræfter. Men hun holdt Stand trods alle Besværligheder.

Da de økonomiske Vanskeligheder meldte sig sidst i 80erne og holdt ved næsten uafbrudt til Fars Død i 1902, hvilede de meget tungt paa Mor. Det var jo desuden i de Aar, da

der for de ældste af Børnene skulde tænkes paa at skaffe Udvej for en Uddannelse. Det kneb svært, men Mor gjorde alt hvad hun kunde, Far naturligvis ogsaa, og hun var Far en enestaaende Støtte i disse vanskelige Tider. For min Uddannelses Skyld satte hun sin lille Livrente i Pant. Dog, naar Skomager Madsen kom med sine Regninger, ja saa var Mor til Tider en Besværlighed nær, seks Børn slider noget Fodtøj.

I 1893 blev jeg Discipel paa Svane Apoteket i Kolding og skulde bo paa Apoteket. Jeg var meget ked af at være der, og naar jeg en Gang om Ugen havde været hjemme, kneb det om Aftenen med at komme af Sted til Apoteket. Mor har senere fortalt mig, at hun og Far ofte fulgte efter mig paa den Tur, uden at jeg vidste det, for at se, at jeg kom vel til Vejs Ende.

I 1895 flyttede jeg til St. Knuds Apotek i Odense. Jeg kom fra nu af kun hjem et Par Gange om Aaret. De bedste Ferier faldt i Studietiden. Men stadig længtes jeg hjem og glædede mig længe i Forvejen, naar der kunde blive Udsigt til et Par Dages Jule- eller Paaskeferie for slet ikke at tale om Sommerferien. Mors Omsorg og Kærlighed fulgte mig, hvor jeg end fik min Virksomhed, og hendes Interesse for mit Arbejde var altid levende.

Fra Midten af 90'erne var Far ofte syg og det hændte ogsaa, at han blev syg paa sine Rejser. Mor maatte saa tage ud for at passe ham og følge ham hjem. Det var strenge Ture for Mor. Ikke alene fordi Far var syg, men ogsaa fordi det kunde træffe, at der ikke var ret meget af Kongens Mønt i Kassen til Rejsen og til det ved Sygdommen forlængede og fordyrende Hotelophold. Et af de sidste Aar Far levede, blev han alvorligt syg af Lungebetændelse her i København og maatte indlægges paa Kommunehospitalet. Jeg maatte kalde Mor herover, og hun kom jo snarest muligt. Jeg husker, at Fru Mægler Mortensen var paa Banegaarden i Fredericia og gav Mor en Guld 20 Kr. til Hjælp til Rejsen. Opholdet herovre fik Mor hos Frk. Gold.

Midt paa Sommeren 1902 blev Far saa alvorligt syg, at han ikke kunde komme sig. Vi var alle hjemme, da Døden indtraf den 4. August om Aftenen.

Fars Død var et frygteligt Slag for Mor og til Sorgen kom Engstelsen for baade Nutid og Fremtid. Der var intet at leve af og kun de 3 ældste af Børnene kunde klare sig selv. Det var en næsten haabløs Stilling, Mor befandt sig i, men ved gode Venners Hjælp lykkedes det at afvikle Fars Forpligtelser, saa at Mor dog fik 3.000 Kr. ud af Boet. Mor, Ingeborg og

Aksel boede endnu Vinteren over i Kolding, de opretholdt vist Livet ved Forhandling af Justerkamrets Varer, og efter at Ingeborg og Carl var bleven gift i April 1903, flyttede Mor, Thorvald og Aksel samt jeg sammen i en Lejlighed i Valdemarsgade her i København, og Valdemar lejede sig et Værelse i samme Ejendom. I 25 Aar havde Mor da haft sit Hjem i Kolding, tit og ofte under meget vanskelige Forhold, men alligevel var det nok svært at bryde op.

I de tre Aar vi boede i Valdemarsgade holdt Mor atter Hjemmet sammen for os. Vel var det smaat med Indtægterne, men vi havde dog vor faste Løn hver Maanedsdag. Thorvald fik ret hurtigt forskellige Legater og naaede ogsaa snart at faa Regensen. Det hjalp jo godt. Aksel begyndte straks som Lærling paa Simonsen & Nielsens Kontor. I Foraaret 1906 flyttede Mor over til Carl og Ingeborg, og da Felik og jeg i Juni drog til Odense, var det gamle Hjem dermed opløst.

I de mange Aar Mor havde sit lille Hjem hos Carl og Ingeborg, har vi selvfølgelig besøgt hende der saa ofte der var Lejlighed dertil. Mor satte stor Pris paa sin Svigersøn og var ham meget taknemmelig for Husly i den lange Tid.

Om Sommeren var det nu Mor, der rejste ud og besøgte os. Jævnlig har hun været baade i Odense, Hallund og Hjørring. Vi glædede os altid over at kunne have hende hos os en lille Tid, og jeg tror, at ogsaa hun var glad ved disse Besøg. I Odense havde Mor jo stadig sine Brødre og enkelte Ungdomsvenner. I Hallund var hun glad ved den store Have, som hun hver Dag gik rundt et fastsat Antal Gange. I Hjørring kunde vi vise hende de kønneste Egne af Vendsyssel og hun var glad ved at lære den Del af vort Land at kende.

Og saa besøgte Mor os for sidste Gang i 1925. Den Dag, da hun, fulgt af Felik, skulde rejse hjem til Haslev med Aalborg-Damperen, gik Mor og jeg lidt rundt i Huset for at hun kunde sige "Farvel". I Apoteket blev jeg opholdt et Øjeblik, og hun gik da alene videre til Haven, men var saa uheldig at falde paa Trappen, der gik fra Gaarden og førte op til Haven. Hun slog sig slemt og Hjemrejsen maatte naturligvis opsættes. Efter det Fald blev Mor ikke mere rask, og i 1926 døde vor kære Mor.

Vi Børn er Mor og Far saare megen Tak skyldig for det Hjem, de gav os, et Hjem vi ikke kan tænke os bedre. Det havde sit særlige Præg, stiftet som det var af en Fynbo og en Sønderjyde i den tidligere Grænseby, hvor den graaskæggede, vejrbidte Grænsevagt endnu knejsede paa Slotsbankens Top, om end i sønderrevet Kavaj. Og jeg tør sige med Carl Ploug i

Hvor flygtigt end Drengens forvovne Leg
gik hen ad din stejle Vold,
et Indtryk dog ind i hans Bryst sig sneg,
som, medens de andre vekslet og veg,
han endnu har i Behold.

Ja, mit danske Sind er uløseligt forbundet med mit
Barndomshjem.

29' August 1944.

Holger.

Naar I kære Børn, Svigerbørn og Børnebørn har læst, hvad Ingeborg og Holger har skrevet om deres Erindringer fra Barndomshjemmet i Kolding, saa er der givet jer en saa god Lejlighed til at forstaa, hvad vor højt elskede Mor var for dette Hjem og for alle os 6 Børn, saa jeg finder i Grunden ikke, at der er nogen Anledning til yderligere at uddybe mine Erindringer, selv om ogsaa jeg selvsagt har mange dejlige Minder fra vort kære Barndomshjem og vor ejegode lille Mor.

Hvad jeg altid beundrede hos Mor var den Godhed og Kærlighed, hun viste overfor alle os, der havde den Lykke at være hende saa nær tilknyttet - det være sig Far, os Børn og hendes Børnebørn. Aldrig har jeg set Mor alvorlig vred, altid var hun interesseret i, hvad vi Børn foretog os. Vore Glæder og Sorger tog hun kærligt Del i, og kunde hun hjælpe os, var hun altid den gladeste. Aldrig sparede Mor sig selv, altid flittig og beskæftiget, og aldrig har jeg hørt Mor tale ondt om noget Menneske, hun havde den store Evne at kunne se en Sag fra to Sider.

Mors Intelligens var os Børn til stor Gavn og Nytte, og ofte har vi som voksne maatte ty til hendes klare Syn paa Spørgsmaal, vi ikke selv kunde klare.

Barndomshjemmet i Kolding var et lykkeligt Hjem, selv om Sorger og Skuffelser ikke var ukendt der. Mor lærte mig bl.a. hvorledes man skulde forsøge altid at faa det bedste ud af Modgang, saaledes at man kunde staa bedre rustet overfor Fremtiden, naar en ny Modgang viste sig.

Vor lille Mor var for Far den mest ideelle Hustru. Hendes største Ønske var altid at hjælpe Far i Modgang som i Modgang. Og hun var Far en straalende Hjælp ikke mindst under Fars Sygdom, hvor der jo i Forvejen var lagt Beslag paa Mors Kræfter ved at holde og styre det store Hjem med de mange fremmede Mennesker paa en saadan Maade og i den Aand, som Far og hun ønskede det.

Lad os kære Børn, Svigerbørn og Børnebørn altid holde MOR's Minde højt i Åre, i dybeste Taknemmelighed !

Hellerup, den 29' August 1944.

VALDEMAR.